

Naslov originala:
GEIST DER UTOPIE
Ernst Bloch

Copyright © 1923, Suhrkamp Verlag AG, Berlin.
Copyright © 2025, srpskog izdanja Kontrast izdavaštvo.

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:
Ivan Isailović

Izvršna urednica:
Tamara Sokić

Prevod:
Milan Tabaković

Redaktura:
Ivan Foht

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:
Viktorija Čeliković

Prelom:
Ivan Isailović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
glif.rs

ERNST BLOH

DUH UTOPIJE

Preveo s nemačkog
Milan Tabaković

KONTRAST

Beograd, 2023.

SADRŽAJ

Namera (1918, 1923) / 11

SAMOSUSRET

Stari krčag

Preblizu / 17

Na mestu ispod toga / 17

Čaša i krčag / 18

Proizvođenje ornamenata

Zora / 21

Tehnička hladnoća / 21

Funkcionalna forma i izražajno preobilje / 24

Pozadine umetničke volje / 30

Grčka dopadljivost / 31

Egipatska želja za preobražajem u kamen / 33

Gotička želja za preobražajem kroz vaskrsnuće / 36

Slika unutrašnjeg lika / 41

Naš likovni tajni potpis / 46

Filozofija muzike

San / 51

Ka istoriji muzike / 52

Počeci / 52

Postupak / 56	
<i>Zanatski sled</i> / 56	
<i>Sociološka veza</i> / 58	
<i>Razorna mladost muzike</i> / 61	
<i>Problem jedne filozofije istorije muzike</i> / 65	
Punoća i njena shema / 68	
<i>Pesma</i> / 68	
<i>Povodom Mocarta</i> / 69	
<i>Pasije</i> / 72	
<i>Bah, njegova forma i njegov predmet</i> / 73	
<i>Karmen</i> / 77	
<i>Otvorena pesma i Fidelio</i> / 78	
<i>Misa solemnis</i> / 79	
<i>Rođenje sonate</i> / 80	
<i>Brams i kamerna muzika</i> / 82	
<i>Betoven, njegova forma, njegov predmet i duh sonate</i> / 85	
<i>Štraus, Maler, Bruckner</i> / 90	
<i>O Wagneru</i> / 98	
<i>Preteče</i> / 98	
<i>Lažna polemika</i> / 99	
<i>Rečitativ, sinkopiran ritam i akordska polifonija</i> / 101	
<i>Transcendentna opera i njen objekt</i> / 109	
Ka teoriji muzike / 124	
Praksa i kompozicija / 126	
<i>Modulacija</i> / 126	
<i>Intonacija</i> / 126	
<i>Stvaralačko komponovanje</i> / 132	
Interpretacija ili o odnosu između apsolutne i spekulativne muzike / 145	
<i>Sadržaj izraza uopšte</i> / 146	
<i>Filozofska teorija muzike</i> / 153	
Sredstva, formule, forme i fenomenalnost muzičke teorije s transcendencijom / 156	
<i>Ton kao sredstvo</i> / 156	
<i>Učenje o harmoniji kao formula</i> / 156	
<i>Odnosi ritma kao forme</i> / 163	
<i>Bahov i Betovenov kontrapunkt kao forma i ideogram u začetku</i> / 168	

Još jednom ton: ne kao sredstvo nego kao fenomenalnost / 181
O stvari po sebi u muzici / 190
Tajna / 200

Vid pitanja koje se ne može konstruisati

O nama samima / 209
O pouzdanom u nama / 210
O magli, O Aleksandrovom pohodu i veličini onoga da / 212
Kant i Hegel ili unutrašnjost koja prevazilazi enciklopediju sveta / 218

Ka metafizici naše tmine ne-više-svesnog još n-svesnog mi-problema koji se ne može konstruisati

Tmina / 237
Ne-više-svesno / 238
Još-ne-svesno znanje i najveće čuđenje / 241
Nešto više o adekvaciji čuđenja i čisto pitanje / 247
Još jednom tmina (doživljenog trenutka) i njena raznovrsna primena na čuđenje / 251
Moguća mesta ključne reči / 257
Tako žena i temelj u ljubavi / 262
Hristos ili otkriveno lice / 268
Eskurs/kočenje i tragedija na putu ka realnom samootkriću / 274
Slika iz Saisa / 283

KARL MARKS SMRT I APOKALIPSA

Niži život / 291
Socijalistička misao / 293
Prava ideologija carstva / 307
Ranjivo telo / 318

Privučena osobina, prekid / 318

Snaga metempsihičkog sejanja / 320

Nade i posledice prisustvovanja / 327

Oblici univerzalnog samosusreta ili eshatologija (1918) / 331

Lice volje / 342

Naknadna napomena (1963) / 347

Pogovor: Prizmatičko mišljenje Ernsta Bloha (dr Kasim Prohić) / 349

Spisak imena / 387

*Večnoj uspomeni na
Elzu Bloh-fon Stricki
+ 2. 1. 1921.*

NAMERA

(1918, 1923)

Ja sam. Mi smo.

To je dovoljno. Sada treba da započnemo. U našim rukama je život. Sam za sebe već je odavno postao prazan. Tetura se besmisleno tamo i amo, no mi čvrsto stojimo i tako želimo da mu budemo pesnica i ciljevi.

Ono što je do sada bilo svakako će se brzo zaboraviti. Samo neko prazno, jezivo sećanje visi u vazduhu. Koga su branili? Lenje, bedne, zelenaše su branili. Ono što je bilo mlado moralo je pasti, prinudno umreti za tako tuđe, duhu neprijateljske ciljeve, no bednici su spaseni i sede u toploj sobi. Od njih se niko nije izgubio, ali su vitlali drugim zastavama – toliko mnogo cvati, toliko mnogo snova, toliko mnogo duhovne nade je mrtvo. Slikari su branili trgovačke posrednike i vinovnicima čuvali leđa. Nijedan ratni cilj nije bio mračniji od ratnog cilja kajzerovske Nemačke, zagušljiva prinuda od strane mediokriteta koju su podneli mediodkriteti; trijumf gluposti štice žandarmima, slavljene intelektualcima koji nisu mogli da dovoljno napregnu svoje mozgove za isporučivanje fraza.

I tako je, naravno, kao da se nije dovoljno gorelo, ostalo još i danas. Rat se završio, započela je revolucija i s njom su otvorena vrata. No, tačno, ona su se uskoro ponovo zatvorila. Spekulant se pokrenuo, postavio se, i sve zastarelo ponovo je kod njega nabujalo. Seljak lihvar, moćni buržuj, u stvari su postepešno gasili vatru, a i zaplašeni malograđanin kao i obično okoreva. Sama neproleterska omladina tako je sirova i glupa kao nijedna

nikad ranije, univerziteti su postali prave grobnice duha, ispunjeni smrdom truleži i krutim mračnjaštvom. Tako svi prividno restaurirani igraju onako kako im je reakcija pre sto godina udarila takt: na frazu o rodnoj grudi, tradicionalizmu domovinske kulture i one romantike lišene instinkta koja je zaboravila seljački rat i videla samo viteške zamke kako se ističu u mesečnom obasjanoj čarobnoj noći. Ponovo koči i običan literata, čak bivši sveštenici ekspresije žure – spaljujući ono što su još nedavno obožavali – da brane pridošle neznalice, da iz ruševina lepe prošlosti krpe falsifikate, da preseku put živo oblikujućem osećanju za budućnost, grad i kolektiv, da spekulantsku prevaru reakcije prevedu u bolju ideologiju, da apsolutizuju svoju jadnu higijenu, svoju dvostruko izbledelu romantiku. Dok Zapad sa milionima proletera još nije rekao svoju reč; dok marksistička republika u Rusiji stoji stameno i dok dalje gore večni problemi naše čežnje, naše religiozne savesti, ne manje neslomljeno, ne manje nerešeno u svom apsolutnom traženju. Pored toga, mi smo bar naučili od pogleda na stvarnost, koji nam je pre sto godina takođe došao: Marks je temeljno iz socijalističke računice isključio čisto lažno, bezvredno apstraktno sanjarenje, puko jakobinstvo, a duh Kanta i Badera o svakoj realnoj politici pogotovo nećemo zaboraviti. Tome nasuprot romantika novije reakcije nije baš ništa istinsko nasledila, nije ni stvarna, ni sanjalačka, ni univerzalno duhovna, nego jednostavno tupa, ućaurena, bez duha i nehrišćanska, i iz patosa svoje „autohtonosti” može konačno ipak izmamiti samo propast Zapada, u potpunoj kreaturalnoj ograničenosti, nereligioznoj ugašenosti; ocvali pupoljak, ocvali cvet i za danas samo civilizatorska uvelost, pejzaž i pesimizam istorijske registrature kao jedini cilj, no za Evropu skorašnju večnu smrt.

Tako je, dakle, moralo, moglo konačno doći sa nama. Čiji hleb jedem – njegovu pesmu pevam. No taj ples oko zlatnog teleta i zaklinjanje u njega, to i ništa drugo iza toga, bilo je ipak iznenađujuće. To čini da nemamo nikakvu socijalističku misao. I postali smo siromašniji od toplokrvnih životinja; kome nije

stomak tome je država bog, sve se ostalo srozalo na šalu i zabavu. Mi imamo čežnju i siromaštvo znanja, no malo delotvornosti i, što taj nedostatak takođe objašnjava, nikakvu širinu, nikakav izgled, nikakve završetke, nikakav unutrašnji prag nismo kroz slutnju prekoračili, nemamo nikakvo jezgro i nikakvu zbirnu savest principa. Ali sada se, upravo u ovoj knjizi, postavlja jedan početak, ponovo se zahvata neizgubljena baština; kao najintimnije onostrano ovde ponovo svetli; tako to nije nikakvo kukavičko *Kao da*¹, i nikakva nesuštinska nadgradnja, nego se izdiže iznad svih maski i proteklih kultura to jedno, to stalno traženo, ta jedina slutnja, ta jedina savest, taj jedini spas; izdvaja se iz našeg ipak nerazdrtog srca, iz onog najdubljeg, iz onog najstvarnijeg našeg sna na javi: iz onog poslednjeg što nam je preostalo, kao i iz onog jedinog što je zaslužio da preostane. Uvodi se u ovu knjigu za našu figuru i pribiranje u klici; to odzvanja protumačeno već na pukom krčagu, tumačeno kao apriorna latentna tema celokupne „likovne” umetnosti i središna tema sve magije muzike, tumačena konačno na poslednjem mogućem samosusretu, na pojmljenoj tmini doživljenog trenutka, kako se on naglo otvara i samog sebe opaža u apsolutnom pitanju koje se ne može konstruisati, u problemu onoga Mi samom po sebi. Tako duboko najpre vodi *interni* put, nazvan i samosusret, priprema unutrašnje reči, bez koje svaki pogled napolje ostaje ništavan i bez koje nikakav magnet, nikakva sila koja bi unutrašnju reč napolje privukla, ne može u krajnjoj liniji pomoći da se izade iz zablude sveta. No, naravno, *posle* te *interne* vertikale prostire se širina, *svet* duše, *eksterna*, *kosmička* funkcija utopije, držeći se protiv bede, smrti i carstva ljuski fizičke prirode. Samo u nama još gori ta svetlost i ka njoj je usmeren fantastični pokret ka tumačenju sna na javi, ka baratanju utopijskim principijelnim pojmom. Da se on nađe, da se nađe ono pravo radi čega vredi

¹ Autor misli na fikcionalističku filozofiju „Kao da” Hansa Fajhingera (H. Veihinger, 1852–1933) – *prim. prev.*

živeti, biti organizovan, imati vremena – za tim idemo, probijamo metafizički konstitutivne puteve, zovemo ono što ne postoji, gradimo kule u vazduhu, ugrađujemo sebe u te kule i tražimo tamo ono istinito, stvarno, gde iščezava puka činjeničnost – *incipit vita nova*².

² Lat.: počinje nov život.

SAMOSUSRET

STARI KRČAG

Preblizu

Ja sam u sebi.

To što idem, govorim, nije tu. Tek neposredno posle toga mogu to čvrsto predstaviti. Čak sebe same u tome, dok živimo, ne vidimo, mi protičemo. Šta se, dakle, zbilo u tome, šta smo u stvari bili u tome, neće se poklopiti s onim što možemo doživeti. To nije ono što je čovek, a pogotovo ne ono što misli.

Na mestu ispod toga

Ali ja želim da imam sebe.

A ipak sam još uvek ispod čaše iz koje pijem. Time što je pokrećem i čašu konačno primičem usnama nalazim se naravno iznad nje, čaša mi služi. Ali ja se ne zadržavam na tako čistome mestu kao što je čaša, kao koja potpuno bar gledam. Time što sam sebi kao onome koji pije, a inače u svako vreme, toliko blizu, uvek se upravo samo doživljavam, a još ne vidim.

Čaša i krčag

Ja sam kod njega. On tako uvodi, nalazi se pred zidom u sobi. Zid je zelen, ogledalo je zlatno, prozor je crn, lampa baca jaku svetlost. Ali on nije samo jednostavno topao ili čak tako nesumnjivo lep kao druge plemenite stvari.

Sada su ga višestruko podražavali. To nije opasno, ali postoje dragoceni krčazi među ovim krčazima s bradonjama, blistavo očuvani, uskog grlića, svesno modelovani, s mnogo žlebova, lepo friziranom glavom na vratu i grbom na stomaku, i oni bacaju u zasedak jednostavan krčag. Ali onaj koji ga voli shvata kako su površni skupoceni krčazi i on toj bratiji pretpostavlja smeđi, nezgrapni sud gotovo bez vrata, s divljim ljudskim licem i jednom važnom oznakom na zasvođenom delu u obliku puža odnosno sunca.

Ti krčazi vuku svoje poreklo većinom iz rajnsko-franačkih krajeva. Možda su čak i rimski. U svakom slučaju, glina od koje su pečeni podseća na jeftine rimske primerke. U njima nalazi odjeka i italska forma, iako vrlo uprošćena prvo na vojnički, a potom i nordijski način. I tako su nastavili da lutaju, iz taverni u točionice gradova kraljevine, puni vina ustobočeni uokolo po policama; Tenirsovi seljaci golemih noseva držali su ih još tu i tamo u šakama, sve dok nisu morali da iščeznu zajedno s drugovrsnim, zajedno sa svakim čestitim ručnim radom. Ono što kod njih najviše upada u oči to je čovek, divlji bradonja na trbuhu solidne nordijske tvorevine. Time nas postepeno u svoju mrežu uvlači jedna neobična priča. Mrtvaci su ostali na suvom i iscedeni postali; krčag, uz njih u grob smešten, skoro je presušio. Ali, tamo preko, divlji muževi pune nove krčage, magične krčage s životvornom vodicom. Oni se mogu većinom susresti na usamljenim brežuljcima; još i danas se neka od tih mesta, naročito u donjonemačkim krajevima, nazivaju Plemenitaški Krčag, misleći pri tome da su na zlu glasu: krčma mrtvacu ne može biti daleko od njih. Ljudi napasaju stoku nedaleko od Urdskog vrela iz kojeg

izbija zlatna voda i rado daju obaveštenja mrtvacu, ako ih pita, kako ne bi promašio put u svoju domovinu. Tako se divlji čovek s iščupanom jelkom u ruci još i danas može kao alegorija videti na oslikanim natpisima gostionica i, budući da on čuva i poznaje tajne večnog blaga, na kovanom i zlatnom novcu, te i, još najviše, kao pridržać štita na donjonemačkim, pa i pruskim, vlastelinskim grbovima. No ovde, na našem krčagu, bradati junak viri neposredno iz šumske guštare, vlažne i mračne prašume najdavnijih vremena sasvim su se primakle, glava na golemom trbuhu ima nečeg faunskog, amajlijskog, alhemijskog. Ti stari krčazi progovaraju iz dubina vremena kad su se još viđali klempavko i vatreni čovek na poljima uveče u rajnsko-franačkim oblastima i starinu čuvali po seljački, bukvalno.

Teško je dokonati kako izgleda u mračnom, prostranom trbuhu tih krčaga. To bismo svakako rado hteli da znamo. Ponovo se postavlja stalno pitanje dečje radoznalosti. Jer krčag je veoma blizak detetu. Pored toga, tu se pojavljuje i unutrašnjost, krčag ima obim i ima svoju meru. No samo još čulo mirisa može više naslutiti nego što može osetiti finu aromu davno zaboravljenih pića. Pa ipak, onaj ko stari krčag dosta dugo posmatra nosi sa sobom njegovu boju i oblik. Mene svaka kaljuga ne čini sivim i ne savijam se zajedno sa svakom tračnicom koja zavija iza ugla. No svakako mogu biti oblikovan shodno krčagu, ako na sebe gledam kao na nešto mrko, čudesno izraslo, nordijski amforično, i to ne samo podražavajući ili se jednostavno uosećavajući, nego i time što usvajajući ga kao vlastiti deo postajem bogatiji, prisutniji, kao Ja oblikovaniji prema toj tvorevini koja na meni participira. Tako stoji sa svim stvarima koje su izrasle, i tu se narod trudio da svoju radost i dublje osećanje prijatnosti utisne na neki krčag za pije-nje, da se nadnese nad ovu kućnu potrepištinu i predmet za davanje. Sve što je tako nekada bilo rađeno sa puno ljubavi i iz potrebe vodi svoj život, strši u nekoj tuđoj novoj oblasti i, onakvim kakvi za života ne bismo mogli biti, vraća se nama, oblikovano, ukrašeno, mada tako slabim znakom, pečatom naše vlastitosti. I

tu osećamo da gledamo u sebe, kao kod nekog umetničkog dela u nekom dugom osunčanom hodniku sa vratima na kraju. To nije nikakvo umetničko delo, stari krčag nema ničeg umetničkog po sebi, no tako bi bar moralo izgledati umetničko delo da bi bilo umetničko, a to bi u svakom slučaju bilo već mnogo.